

4. **Ігнатова О.** Виховання самостійності у молодших школярів // Учитель. – 2000. – № 4-6. – С.20-23
5. **Коган Г.** О работе музыканта-педагога // Вопросы музыкальной педагогики. – Вып.1. – М.: Музыка, 1979. – С.71-84
6. **Кремештейн Б.** Воспитание самостоятельности учащихся в классе специального фортепиано. – М.: Музыка, 1966. – 120 с.
7. **Падалка Г.М.** Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін). – К.: Освіта України, 2008. – 274 с.
8. **Савченко О.** Розвиток пізнавальної самостійності молодших школярів. – К.: Рад школа, 1982. – 176 с.
9. **Цыпин Г.** Обучение игре на фортепиано. – М.: Просвещение, 1984. - 176 с.
10. **Шапар В.** Психологічний тлумачний словник. – Х: Прапор, 2004. – 640 с.
11. **Шульняков О.** Музыкально-исполнительская техника и художественный образ: Метод. пособие. – Л.: Музыка, 1986. – 128 с.

УДК 37.013:373.3

Деркач О.О.

РЕАЛІЗАЦІЯ ВИХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АРТ-ПЕДАГОГІКИ В УМОВАХ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Статья посвящена арт-педагогике как инновационной личностно ориентированной технологии воспитания. Рассматриваются некоторые возможности организации арт-педагогического пространства в рамках учебно-воспитательного процесса начальной школы.

Ключевые слова: арт-терапия, арт-педагогика, художественное спонтанное творчество, воспитательный потенциал арт-педагогика.

Сучасний соціокультурний простір України характеризується втратою національних культурних традицій, зміною загальносуспільних духовних орієнтирів, деформацією цінностей сімейного виховання, засиллям псевдокультурних, агресивних та антигуманних тенденцій у засобах масової інформації. Це все значною мірою утруднює процес виховання молодших школярів, оскільки засвоєння базових ціннісних орієнтацій відбувається в умовах постійного вибору між тим, що декларується в сім'ї, пропагується соціальними інститутами (дитячий садок, школа) та транслюється засобами масової інформації. Наявність ціннісних суперечностей у найближчому соціальному оточенні дитини призводить до зниження моральних критеріїв у її свідомості та поведінці, зростання тривожності, внутрішньої напруги, виникнення стресових та дезадаптивних станів.

В умовах соціокультурної кризи питання гуманізації та гуманітаризації освітнього простору набувають першочергового значення. Завданням педагогів має стати організація особистісно орієнтованої навчально-виховної взаємодії вихователя та вихованців у контексті культурологічної парадигми. Орієнтація на особистість як найвищу цінність сьогодення вимагає створення оптимальних умов для соціокультурної адаптації дітей, що сприятиме оволодінню соціальноприйнятними та культурнообумовленими формами взаємодії на основі засвоєння загальнолюдських і національних духовних цінностей.

Теоретичні та методичні засади професійної діяльності педагога, яка передбачає особистісну орієнтацію та організацію навчально-виховного процесу за принципом „дитиноцентризму”, вивчали Ш.Амонашвілі, Ю.Азаров, Г.Балл, І.Бех, І.Зимняя, А.Маркова, В.Рибалка, В.Семиченко, І.Якиманська та ін.

Особливої уваги заслуговує посилення в їх роботах зв'язку між культурою та освітою, що зумовлено утвердженням не лише ідей самоцінності людської особистості, а й визначенням світоглядного та виховного потенціалу мистецтва з його можливостями

формувати свідомість і підсвідомість, інтелектуальну, емоційно-почуттєву та вольову сфери, моральне і навіть фізичне здоров'я дітей та молоді. В даному контексті взаємозв'язок фахової та культурологічної підготовки майбутнього вчителя, виявлення особливостей мистецької освіти у вимірах особистісно орієнтованого підходу та аксіологічні механізми формування педагогічної культури майбутнього вчителя початкових класів досліджували Т.Іванова, Л.Кондрацька, Г.Локарева, Л.Масол, Н.Миропольська, О.Олексюк, В.Орлов, О.Отіч, Г.Падалка, О.Рудницька, Г.Тарасенко, Г.Філіпчук, А.Щербо, О.Щолокова та ін.

В їх роботах підкреслюється що мистецтво завжди було надійним засобом впливу на духовне становлення особистості і розглядалося як обов'язкова компонента навчання та виховання молодого покоління. Протягом тисячоліть воно сприяло формуванню світогляду особистості та її духовному зростанню, забезпечувало опанування підростаючими поколіннями соціальних морально-етичних норм та задоволення естетичних потреб людини, виступало засобом гармонізації душевного стану людини. У ХХ столітті з'являється можливість цілеспрямованого використання мистецтва як засобу психотерапевтичного та психокорекційного впливу на особистість – „*арт-терапія*”. Ця методика ґрунтується на переконанні, що внутрішнє “Я” людини відтворюється у візуальних образах щоразу, коли вона малює або займається ліпленням, не надто розмірковуючи над результатами своєї праці, тобто спонтанно, на відміну від ретельно організованої навчальної діяльності [6,с.217].

Художня творчість допомагає людині зрозуміти й оцінити свої почуття, спогади, образи майбутнього, знайти час для відновлення життєвих сил і спосіб спілкування із собою. Тому арт-терапія – це технології створення та використання різних творів мистецтва з метою передачі почуттів, емоцій та інших проявів психіки людини; це інструмент для дослідження і гармонізації тих сторін внутрішнього світу людини, для вираження яких слова не підходять.

Художньо-творча діяльність сама по собі вже є своєрідним арт-терапевтичним процесом і розглядається як надзвичайно делікатна можливість спостерігати за дитиною в процесі спонтанної творчості, наблизитися до розуміння її інтересів, цінностей, відчутти її неповторність та унікальність. Л.Лебедева зазначає, що виховний, розвивальний, діагностичний і корекційний процеси протікають водночас завдяки захоплюючій діяльності, в результаті якої налагоджуються емоційні, довірливі комунікативні контакти між дорослим та дитиною, пізнаються закони ефективної соціальної взаємодії [4,с.28]. Саме тому, забезпечуючи динамічну систему взаємодії між дитиною, продуктом її образотворчої діяльності і дорослим (психологом, педагогом, вихователем) та маючи міждисциплінарний характер (психологія, медицина, педагогіка, культурологія та ін.), арт-терапія здатна не лише здійснити терапевтичний чи корекційний вплив на психічний та фізичний стан дитини, а й реалізувати основні функції освіти: виховну, розвивальну, діагностичну, корекційну, соціалізуючу, психогігієнічну тощо. Таким чином, на перетині століть науковці констатують формування нового напрямку арт-терапії – *арт-педагогіки*, яка передбачає передусім роботу педагога із здоровою дитиною шляхом організації живого конструктивного союзу в культуротворчому мистецькому просторі з метою реалізації наступних освітніх завдань:

- розвитку емоційно-вольової сфери школярів;
- розвитку креативності як здатності до творчості та потреби до творчого самовираження;
- турботи про емоційний та психічний стан школяра (зниження внутрішньої тривожності та агресії, оволодіння навичками емоційної саморегуляції засобами художньо-творчої діяльності тощо);
- формування позитивної „Я-концепції” молодшого школяра на основі самопізнання та самосприйняття;
- забезпечення соціокультурної адаптації школярів (оволодіння поведінковими моделями у відповідності до соціально прийнятних морально-етичних норм, формування комунікативної культури та розвиток емпатійних вмінь молодших школярів);

- гармонізація особистісного розвитку учнів в контексті тріади „природа – я – соціум”.

Розглядаючи можливості використання арт-педагогіки у навчально-виховному процесі початкової школи, особливу увагу варто відвести груповим формам роботи, що мають ряд переваг у порівнянні із індивідуальними формами. На думку психологів, колективна спонтанна художньо-творча діяльність сприятиме:

- активізації творчої роботи кожного учня в класі (навіть сором’язливі включаються в роботу);
- розвитку соціальних та комунікативних навичок дітей;
- почуттю особистісної значимості, що сприяє підвищенню самооцінки та зміцненню особистої ідентичності;
- взаємній підтримці учасників арт-терапевтичного процесу;
- тісному психологічному контакту між учнями [1,с.6-7].

У процесі такої роботи цінним є не лише взаємодія учнів у групі, але й їх індивідуальна творчість, що загалом впливає на динаміку навчального процесу, оскільки в ньому унікально поєднується прагнення учнів до злиття з групою і водночас з потребою в незалежності та зміцненні індивідуальної ідентичності.

Хочемо наголосити, що використання групових форм роботи потребує поступового переходу дітей від індивідуальної до парної і лише потім – до групової (колективної) роботи. Перед тим, як включитися у групову роботу, дитина повинна отримати позитивний досвід індивідуальної та парної роботи, відчути безпеку та довіру до оточуючих. З урахуванням цих положень пропонуємо авторську арт-педагогічну методичку „Галактика класу”.

Вік учнів: молодші (середні) класи.

Форма проведення уроків: парна → групова (колективна).

Час проведення занять: 45 хвилин.

Обладнання: аркуші формату А4 (один на двох учнів), 2 (4) листка ватману формату А1, кольорові олівці, фломастери, кольорова крейда, кольоровий папір, ножиці, клей.

Мета: створення арт-педагогічного простору, що сприяє:

- реалізації творчого потенціалу учнів, їх саморозкриттю та самопізнанню;
- діагностиці особистісних цінностей учнів;
- становленню дружнього класного колективу;
- формуванню комунікативної культури учнів;
- розвитку емпатійних вмінь учнів;
- вивченню міжособистісних зв’язків у класі;
- гармонізації особистісного розвитку учнів в контексті тріади „природа – я – соціум”.

Робота проводиться у два етапи. На першому використовувалась *парна*, на другому – *групова* форма роботи.

Перший етап: для психологічного розігріву використовуємо елементи казкотерапії у поєднанні із елементами спрямованої візуалізації:

- *Прошу сісти зручніше, розслабитися, можете заплющити очки... Тепер глибоко вдихнемо - видихнемо... Ще раз... Давайте відпустимо нашу фантазію у чарівний політ і... уявимо себе, наприклад, чарівниками... Чарівниками, яким до снаги створити все, що завгодно. Навіть – справжню планету!.. Якби Ви отримали можливість створити свою власну планету, якою б вона була, планета Вашої мрії?.. Якої форми?.. Якого кольору?.. Хто населяє Вашу планету?.. Які рослини прикрашають її поверхню?.. Що знаходиться на Вашій планеті?.. Вслухайтесь у звуки, що наповнюють Вашу планету...Вдихніть запахи, що оточують її... Відчуйте легенький доторк космічного вітереця, що пестить Вашу планету...*

- *А тепер знову повільно глибоко вдихнемо, затримаємо трішки подих – і видихнули... Ще раз глибоко вдихнули... - видихнули. Подякуйте Вашій планеті і – розплющуйте очки. Зараз я пропоную Вам ще деякий час побути в ролі чарівників і за*

допомогою своїх чарівних кольорових олівців і паперу створити нову зоряну галактику – Галактику Нашого Класу. У своїх мріях кожен з Вас побачив свою планету і, напевно, всі вони були не схожими одна на одну. Працювати ми будемо сьогодні парами, тож Вашим завданням буде створити одну, спільну на двох, планету. Та робити це доведеться нам в повній тиші, не розмовляючи, не сперечаючись, щоб Злий Космічний Чаклун не здогадався про створення нової Галактики і не перешкодив нам. Давайте спробуємо почути один одного не за допомогою вушок, а за допомогою наших сердечок, а вони, скажу Вам по секрету, значно краще зможуть розповісти про наші почуття та бажання, аніж будь-які слова. Тільки давайте домовимось, що ми будемо поважати почуття один одного, гаразд? Згодні? Тоді – починаймо!

Для даного етапу заняття обрана парна форма роботи, у ході якої на стандартних аркушах паперу А4 потрібно зобразити „свої планети”. Складність роботи полягає в тому, щоб, не використовуючи вербальні засоби комунікації, дійти згоди стосовно форми, розміру, розташування та кольорового забарвлення планети.

Завершуючи цей етап роботи, обов'язково необхідно кожному із учасників, за бажанням, надати можливість розповісти про свої враження від роботи, що хотілося передати у малюнку і наскільки це вдалося. Слід підкреслити успіх всіх та кожного у проведеній роботі.

Другий етап – колективна робота по створенню композиції **“Галактика класу”**.

Для роботи необхідно склеїти в одне полотнище два (чотири) листи ватману, на якому і буде створена „галактика”. Учні довільно розбиваються на робочі групки: одні можуть вирізати та наклеювати намальовані раніше планети, інші – оформлювати заголовок та зафарбовувати загальний фон зоряного неба. Під час експериментальної апробації техніки в учнів 2 класу виникло бажання „засіяти” небо яскравими світилами – і на полотнищі з'явилися „зорі”. На заздалегідь заготовлених шаблонах ми записали назви планет.

Нашу увагу звернули назви планет: одна пара учнів назвала свою планету, склавши перші склади своїх імен – *Маед* (Маша + Едгар); інша пара, мріючи, напевно, про довгоочікуване літо та смачні кавуни, зобразила планету у вигляді половинки кавуна та назвала її *Супер Кавунчик*; деякі планети були названі на честь мультиплікаційних героїв – *Зіф*, *Лілі*; а деякі просто використали відомі їх назви – *Земля*, *Нептун* та *Уран*.

Завершуючи другий етап роботи, обов'язково необхідно кожному із учасників надати можливість розповісти про свої загальні враження від роботи. Особливу увагу слід зосередити на внесок кожного у колективну справу, на неповторну різноманітність створеної галактики, в якій кожен з присутніх – унікальна й неповторна самоцінна особистість.

Спостереження за стосунками дітей в ході виконання композиції, за їх настроєм, психічним та емоційним станом дозволило констатувати ефективність використання арт-педагогіки як інноваційної технології особистісно орієнтованого виховання. Використання парної та групової форм колективної художньо-творчої взаємодії роботи сприяло вивченню міжособистісних зв'язків у класі, а виникнення невимушеної, доброзичливої атмосфери – становленню дружнього класного колективу та формуванню дружніх, здорових стосунків між дітьми, налаштовувало учнів на подальшу творчу роботу, реалізацію їх творчого потенціалу, саморозкриття та самопізнання.

Таким чином можемо констатувати, що арт-педагогіка виходить за межі традиційної мистецької освіти і спрямована на формування позитивної „Я-концепції” (на основі самопізнання і самоприйняття) та системи ціннісних орієнтацій молодшого школяра. Актуальності набуває питання підготовки майбутніх учителів початкових класів до реалізації виховного потенціалу арт-педагогіки як інноваційної, здоров'язберігаючої технології особистісно орієнтованого навчання та виховання, що здатна забезпечити гармонійне формування особистості дитини через художньо-творче самовираження, самопізнання та самореалізацію.

Література:

1. **Вознесенська О.** Особливості арт-терапії як методу // Психолог. – 2005. - № 39. – С. 5 – 8.
2. **Выготский Л.С.** Психология искусства.- М.: Искусство, 1986.- 573с.
3. **Копытин А.И.** Руководство по групповой арт-терапии.- СПб.: Речь, 2003.- 320 с.- (Психологический практикум).
4. **Лебедева Л.Д.** Арт-терапия в педагогике // Педагогика. – 2000. - № 9. – С. 27 – 34.
5. **Петрушин В.И.** Музыкальная психология.- М.: ВЛАДОС, 1997.- 384с.
6. **Рудестам К.** Групповая психотерапия. – Спб.: Питер, 2000. – 384 с.

УДК 787.1:372.3

Завалко К.В.

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ГРИ НА СКРИПЦІ

В статтє рассматривается начальный период обучения детей дошкольного возраста игре на скрипке, определяются его основные приоритеты.

Ключевые слова: методика обучения игре на скрипке, ребенок дошкольного возраста.

У сучасному світі, під впливом різноманітних наук про людину, поступово зміщується акцент у розумінні сутності та смислу музичного навчання в бік усвідомлення його не як додаткового та необов'язкового, а як необхідного. Адже музично-творче виховання людини, розвиток її природної музичності – це не лише шлях прилучення до цінностей культури, а дуже ефективний спосіб розвитку найрізноманітніших здібностей людини, шлях до її самореалізації як особистості.

Проблемам початкового навчання гри на скрипці присвячені праці таких дослідників як О. Агаркова, М. Берлянич, А. Готсдинер, І. Лесман, К. Мострас, І. Шашевська, К. Стеценко, Ю. Янкелевич. В той же час залишається невирішеним протиріччя між бажанням дітей долучитися до музичного мистецтва та важкістю початкового етапу навчання гри на скрипці, недостатньою перспективністю і стабільністю його результатів. Адже досягнутий у нашій країні високий професійний рівень скрипкового виконавства майже не впливає на досить скромний стан масової скрипкової культури, про що свідчить відсутність аматорського скрипкового музикування.

Тому метою даної статті є визначення змісту та основних пріоритетів у навчанні дітей дошкільного віку гри на скрипці.

Найважливішим засобом музичного виховання сучасна музична педагогіка визначає дитяче музикування на інструменті, при цьому навчання прийомам інструментального виконавства не є самоціллю, а слугує загально- та музично-виховним завданням. Головні цілі музично-інструментального навчання дошкільників повинні спрямовуватися на сприяння загальному гармонійному розвитку дитини, виявлення та розвиток її музичних здібностей і творчого потенціалу, пробудження любові до музики та формування елементарної компетентності в галузі музичної культури.

За визначенням німецького педагога В. Вюнша, духовний досвід людства, що міститься у музиці, "стає надбанням учнів лише у тому випадку, якщо вони самі беруть участь у творчій діяльності (в галузі музики)" [2, с.7].

На думку Т. Тютюнникової [5] початкове музичне навчання повинно відповідати новим вимогам сучасного суспільства, зокрема, забезпечувати:

- створення умов, надання шансу кожній дитині щодо пошуку та виявлення індивідуальних для неї способів спілкування з музикою;
- творчий розвиток здібностей через розвиток природної музичності;
- вивільнення креативності, створення умов для спонтанних проявів творчості;